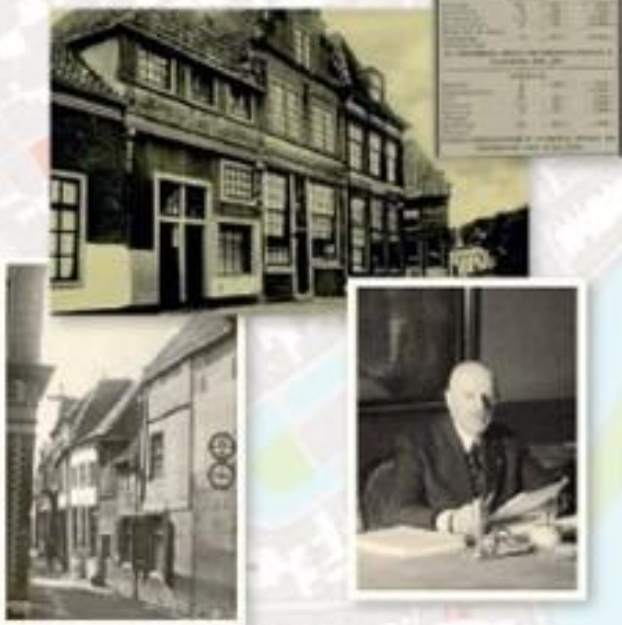

Teksten van de presentatie van het boek Niet echt fout wel omstreden

op 4 november 2022

Niet echt fout, wel omstreden

Egbert Ottens en Raymund Schütz

Uitnodiging Presentatie boek 'Niet echt fout, wel omstreden'

Locatie Schepenzaal, Statenlogement
op 4 november 2022

Programma

- 15.15 uur Inloop met koffie/thee
- 15.30 uur Welkomstwoord namens PSBB
- 15.40 uur **Raymund Schütz** en **Egbert Ottens** over de totstandkoming van het boek
- 16.00 uur **Martin Menger** over het dilemma van goed en fout
- 16.25 uur Overhandiging eerste exemplaar aan **burgemeester Nieuwenburg**
- 16.30 uur Woord van burgemeester
- 16.45 uur Afsluiting en borrel

De locatie heeft een beperkte capaciteit:
aanmelden is nodig en wel vóór 25 oktober
bij psbbhoorn@hotmail.com of bel 0229 275300.

Opening Ben Leek bestuurslid Publicatiestichting Bas Baltus

Goede middag, dames en heren,

Namens de Publicatie Stichting Bas Baltus heet ik u allen deze middag van harte welkom, in het bijzonder onze burgemeester, Jan Nieuwenburg, de beide auteurs van het ten doop te houden boek, Egbert Ottens en Raymund Schütz, en Martin Menger, de 'key note speaker' vandaag.

Mijn naam is Ben Leek. Wij bevinden ons op historische grond, de Schepenzaal van het Statenlogement, het voormalige stadhuis ook van de gemeente Hoorn, waarover later meer.

Een bijzonder thema zal vanmiddag centraal staan 'niet echt fout, wel omstreden', de titel van het boek waarvan het eerste exemplaar straks aan burgemeester Nieuwenburg overhandigd gaat worden. Daaraan voorafgaand zullen Raymund Schütz en Egbert Ottens een korte uiteenzetting geven over de totstandkoming van hun boek, over het onderzoek naar de manier waarop binnen de gemeente Hoorn is omgegaan met Joods onroerend goed tijdens en na de tweede wereldoorlog en over het optreden van de burgemeester in die tijd, Hendrik Carel Leemhorst.

Na een kort intermezzo zal Martin Menger, redacteur bij het Noordhollands Dagblad, zijn licht laten schijnen over ditzelfde thema, goed en fout; de dunne scheidslijn ofwel de spagaat zoals de burgemeester het in zijn voorwoord bij het boek noemt, waarmee ambtenaren zich geconfronteerd zagen en zien.

Na de overhandiging van het eerste exemplaar aan de burgemeester kunt u bij de afsluitende borrel desgewenst nog even napraten over dit zware thema van vanmiddag.

Ik geef nu graag eerst het woord aan de beide auteurs, Raymund Schütz en Egbert Ottens.

Raymund Schütz , Hoorn 4 november 2022

Na de bevrijding waren alle Nederlanders druk met de wederopbouw. Maar enkele duizenden Nederlanders hielden zich bezig met het rechtsherstel. Joodse eigenaren moesten hun eigendommen via dit rechtsherstel proberen terug te krijgen: roerende zaken en onroerende zaken. Tapijten, huizen, serviezen en soms zelfs huisdieren. Het was een vaak jarenlang papieren gevecht met gemeenten, advocaten, rechtbanken.

Het onrecht, waardoor zij hun eigendommen waren verloren, was met slechts enkele pennenstreken in het begin van de oorlog vastgesteld. Als we kijken naar het onroerend goed, dan werd dat in de loop van 1942, met een piek in mei, in beheer genomen en doorverkocht aan niet-Joden. Een hele reeks functionarissen profiteerden daarvan: makelaars, notarissen, bankdirecteuren, tussenpersonen, katvangers, de oorlogskopers die een goedkoop pand op de kop tikten.

Het onrecht leidde ertoe dat Joden uit hun woonplaatsen werd afgevoerd naar kampen, zoals Westerbork. En daar was iets vreemds aan de hand: Joden moesten daar administratief worden beschouwd als zijnde op doorreis. Het was een opdracht van de Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters, omdat de registratie in het kamp te veel arbeidskracht kosten. Dat betekende dat afgevoerde Joden niet werden geregistreerd door de gemeentelijke hulpsecretarie, en na enkele uren of dagen werden gedeporteerd richting het Oosten. Die hulpsecretarie in Westerbork bestond uit maar een enkele ambtenaar en die zou al dat werk zeker niet aankunnen.

Dit niet-registreren conflicteerde met de vlekkeloze Nederlandse bevolkingsregistratie, waarin een sluitende boekhouding werd gevoerd van geboortes, sterfte, huwelijken en emigratie. Tegelijkertijd

was dat niet-registreren deel van de *Endlösung*. Enkele weken nadat de grote deportaties vanuit Westerbork waren begonnen, bemerkten ambtenaren in de grote steden dat de bevolkingsregistratie niet meer klopte. En dat was een groot probleem, want daarmee sloeg de bevolkingsboekhouding uit het lood. De gemeenten wisten niet meer hoeveel inwoners zij hadden.

Kort gezegd, er werd bij het ministerie van Binnenlandse Zaken aangeklopt. Dit kon toch werkelijk niet, de bevolkingsboekhouding was niet meer in orde. Er kwam een oplossing. De gedeporteerden werden geclassificeerd als vertrokken naar het buitenland. Voor het CBS, dat alle statistieken verzamelde, golden de "uitgeleide personen" statistisch als emigranten. Maandenlang werkte er in de burelen van het CBS een groep ambtenaren om deze categorie emigranten juist te registreren: in de categorie emigranten.

Eind november 1942 werden er in Westerbork extra arbeidskrachten aangesteld bij de Hulpsecretarie. Die gingen de binnenkomende Joden registreren op kaartjes, die voor de oorlog waren ontworpen om de gegevens van vluchtelingen te registreren. Wat stond er op die kaartjes?

De binnenkomst in Westerbork: Een datumstempel en daarachter: Westerbork. Een datumstempel en daarachter: buitenland. Zo werd de bestemming vernietigingskamp aangegeven. Niet ingewijden konden denken: emigratie. De namen van uitwisselingskampen zoals Bergen-Belsen en Theresienstadt mochten wel op de kaartjes worden aangegeven.

Deze administratieve verhulling van de werkelijkheid, de massamoord, zorgde na de oorlog voor een vertraging in het proces van rechtsherstel. Want al deze migranten waren vermist en hun werkelijke lot moest worden vastgesteld: waar en wanneer zijn ze vermoord.

Dat was een ambtelijk proces dat werd uitbesteed aan het Rode Kruis Informatiebureau, dat tegen allerlei juridische obstakels aanliep. Het belangrijkste obstakel was, dat er geen wet was die met deze vorm van overlijden, ver weg, zonder overlijdensakte rekening hield. De Rode Kruisverklaringen waren formeel gezien niet rechtsgeldig. Uit coulance accepteerde de ene gemeente ze wel als grondslag voor de inschrijving in het overlijdensregister, de andere gemeente niet.

Rechtsongelijkheid was het gevolg. En wat doen we dan in Nederland, we gaan naar de rechter. Een uitspraak van de Hoge Raad in 1947 stelde dat er voor de oorlogsvermissingen een speciale wet moest komen. Die kwam er in de zomer van 1949. En ondertussen speelde het rechtsherstel zich af in speciale, door de overheid opgezette rechtsprekende organen. U begrijpt dat dit rechtsherstel binnen die onzekere context niet bepaald vlotte.

Iedereen beriep zich op zijn rechten of goede trouw. Voor het onroerend goed waren dat de oorlogskopers, de notarissen, de tussenpersonen. Wie waren de werkelijke slachtoffers? Ook door deze strijd om het slachtofferschap vlotte dat rechtsherstel niet.

In stilte was een kleine groep Joodse Nederlanders bezig om met dat rechtsherstel te vechten. Om met de gemeenten te vechten, die zich vaak weinig gelegen lieten aan het doorstane leed. U kunt daar de voorbeelden van lezen in ons rapport.

De oorlog heeft wonden geslagen in die groep, maar dat naoorlogse moeizame proces van het halen van het eigen recht, misschien nog wel meer.

Wie had er van het rechtsherstel gehoord, voordat via Pointer en FTM deze kwestie op het digitale netvlies werd gezet? Heel weinigen en dan natuurlijk vooral de groep die hun ouders heeft zien worstelen met de naoorlogse bureaucratie. Het was een gevecht in stilte.

Het onderzoek dat Egbert en ik hier in Hoorn hebben verricht en het verslag geeft dit verzwegen verhaal de plaats die het behoort te hebben. Tegelijkertijd moeten we ons realiseren dat een rechtsstaat, met zal zijn mankementen, de meest efficiënte en humane manier is om een land in te richten. Bezuinigen op het recht is een aanslag op de menselijkheid. Onrecht kan met een pennestreek worden aangericht, het kost vele inktpatronen, stapels papier en lange levensjaren om ongedaan te maken.

U kent misschien ook wel recentere voorbeelden van grootschalig onrecht, dat jaren kost om deels te kunnen worden gerepareerd. De geestelijke littekens blijven bestaan, tientallen jaren. Je ziet ze terug in de dossiers en je hoort ze in de stem van de nabestaanden.

Dat is de les die we hieruit moeten trekken als burgers en als bestuurders. Tolereer geen onrecht in uw werk of in uw persoonlijke leven. Ik dank u voor uw aandacht.

Het worstelen van burgemeester Leemhorst

Egbert Ottens

Raymund Schütz beschreef zojuist hoe onrecht in slechts enkele pennestreken, kritiekloos en nauwelijks zichtbaar, in gang kan worden gezet, terwijl het rechtsherstel jaren kost en, hoe goed bedoeld ook, slechts een juridische en materiële reparatie betreft. Het emotionele onrecht kan generaties voortwoekeren. Als het al kan worden geheeld. Wij zagen tijdens ons onderzoek hoe dat generaties later nog speelt. Aan de slachtofferkant, maar ook aan die van de daders, als kleinkinderen plotseling met 'het zwijgen in de familie' worden geconfronteerd.

Ik wil het hebben over de worsteling, dilemma's en keuzes van Leemhorst, zonder daar voor mijzelf een sluitend antwoord op gevonden te hebben. Daarvoor is de worsteling te complex.

Tijdens mijn onderzoek voor 'Hier is alles gewoon, dat spreekt', over Hoorn in de Tweede Wereldoorlog, stuitte ik op verklaringen van en omtrent burgemeester Leemhorst over zijn oorlogsjaren, die vragen opwierpen. Beurtelings hanteerde hij de begrippen onderduik en onder water, voor iets wat ogenschijnlijk gelijk leek, maar wat bij nadere beschouwing toch verschilde. Onderduiken mag bekend worden verondersteld, onder water blijven kan worden uitgelegd als uit het zicht blijven.

Daarnaast rekende Leemhorst de drie jaren die hij ambteloos elders doorbracht vaak mee als tot zijn ambtsperiode behorend. Dat, terwijl Hoorn vanaf zijn 'noorderzon', half juli '42, werd bestuurd door twee door de NSB naar voren geschoven burgemeesters. Schottee de Vries, een voorgekookte benoeming, want al dezelfde week, en na diens overlijden J.P. Zondervan, geparachuteerd door zoon Arie Johannes, vertrouweling van Mussert. De NSB was niet vies van nepotisme.

'Onderduiker' Leemhorst liet zich begin september 1942, nog geen anderhalve maand na zijn verdwijning, in Hoorn uitschrijven en verhuisde naar Soest. Vreemd, want als je onderduikt hang je dat niet aan de grote klok. Nog vreemder was het dat NSB-commissaris van de provincie Backer hem tegelijkertijd berichtte dat hij een staatspensioen kreeg. Beauftragte Unger, de provinciale toezichthouder namens de bezetter, moet daarmee hebben ingestemd. Beide heren waren twee handen op één buik en kort voor Leemhorsts verdwijning bij hem op visite geweest. Bovendien is het adres van een gepensioneerde bij de uitkeringsinstantie bekend.

Het Eemarchief bezorgde een volgende verrassing: het echtpaar Leemhorst bewoonde vanaf september '42 niet alleen de helft van een dubbele villa aan de Stadhouderslaan, die volgens het kadaster op naam van de 'burgemeester op wachtgeld' stond, maar de andere helft van de dubbele

villa was eigendom van zijn echtgenote, dochter van Hendrik Lorentz, de eerste Nederlandse Nobelprijswinnaar. Beide woningen bleken al voorjaar 1941 te zijn gekocht. Toeval? Een vooruitziende geest? Dat niet, want de Duitse repressie speelde op dat moment nauwelijks. In ieder geval hoefde Leemhorst zich daarover nog geen zorgen te maken.

In de zomer, na Leemhorsts terugkeer in bevrijd Hoorn, ontstond plotseling commotie in de stad. De Politieke Opsporingsdienst was tijdens het onderzoek naar de particulier secretaris van burgemeester Zondervan, gestuit op een aan de bezetter verstrekte lijst waarop alle persoons- en adresgegevens stonden van de mannelijke bevolking van 18 tot en met 45 jaar. Deze lijst was in opdracht van Leemhorst opgesteld.

De POD stond prompt op scherp, want daarmee had de bezetter een complete lijst van alle mannen voor de Arbeitseinsatz in handen, al stelde Leemhorst in een naoorlogse verklaring dat in maart '42 van verplichte Arbeitseinsatz nog geen sprake was. Op verzoek van de NSB stonden geen NSB'ers op die lijst en achter eventuele namen die er abusievelijk doorheen waren geslopen, stond de aantekening 'NSB', waarmee zij van wachtdienst waren vrijgesteld. De onlangs gepensioneerde directeur van het NIOD, professor Romijn, vertelde mij dat andere burgemeesters om de NSB dwars te zitten alleen NSB'ers voor die klus aanwezen, of hadden volstaan met korte lijsten met enkele tientallen tot hooguit een paar honderd namen.

Een jaar eerder al had Leemhorst in opdracht van de Duitse Ortskommandant hem per omgaande de gegevens van de Hoornse dienstplichtige militairen van de lichteningen 1912 tot 1942 laten bezorgen. En ook de gegevens over de in Hoorn wonende Joden verstrekte hij zonder voorbehoud. Dat deden overigens bijna alle burgemeesters in die tijd. Romijn daarover: 'De meeste burgemeesters lieten zich eerder door dienstijver dan door gemoedsbezwaren leiden.' Zijn collega Wim Derksen concludeerde in zijn publicaties dat als de mate van medewerking aan de maatregelen tegen de Joden een ontslagcriterium hadden gevormd, vrijwel geen enkele burgemeester na de oorlog had kunnen aanblijven, terwijl gewone burgers veel minder zware zaken zwaar werden aangerekend. De eerste naoorlogse commissaris van de koningin in Noord-Holland, baron De Vos van Steenwijk, die voor de naoorlogse be- en herbenoemingen verantwoordelijk was, zei bij zijn pensionering midden jaren vijftig, zonder daarbij namen te noemen, dat hij in die hectische periode op zo'n 200 benoemingen, zeker een tiental verkeerde benoemingen had bekrachtigd. Bij de pensionering van Leemhorst in 1949 liet De Vos zich door een gedeputeerde vervangen.

Het verzet had Leemhorst niet op zijn voorkeurslijstje staan, maar de tragisch omgekomen directeur van de HBS J.D. Poll. De latere wethouder Willem Wiese noteerde dat door de vergevingsgezinde houding van enkele vooraanstaande verzetsmensen Leemhorst nog wel op enig vertrouwen kon rekenen, hoewel de beide kandidaat-wethouders, waaronder de op 7 mei 1945 tot waarnemend burgemeester benoemde Cornelis Kroon, aanvankelijk weigerden hun benoeming onder Leemhorst te aanvaarden.

Gezuiverd werd Leemhorsts naam niet. Maar na veel gepalaver met onder meer de hoogste commandant van het Provinciaal Militair Gezag, die mordicus tegen was, zagen De Vos en minister van Binnenlandse Zaken Beel eind 1945 onvoldoende redenen voor ontslag. Wel kreeg Leemhorst een schriftelijke draai om de oren voor het klakkeloos beschikbaar stellen van de kabelwachtlijsten. Van die lichteningenregisters wist men niet. De medewerking bij de Jodenvervolging bleef buiten beschouwing.

Werd Leemhorst van hogerhand in bescherming genomen? Het zou zomaar kunnen. Er bestonden nauwe banden tussen de familie Lorentz en het Oranjehuis. En een paar dagen na haar inhuldiging als vorstin bracht koningin Juliana met haar vier dochters – Bernhard had andere besognes – met de

Piet Hein een – tussen aanhalingstekens – onaangekondigd bezoek – of all places – aan Hoorn. Het eerste in haar nieuwe rol als koningin.

Helaas zijn noch in het Nationaal Archief, waar de zuiveringsdossiers worden bewaard, noch bij het NIOD, dossiers over Leemhorst te vinden. Pas later dook een dun mapje op dat naar men zei verkeerd was opgeborgen. Daaruit blijkt dat Leemhorst trouw meewerkte aan de Winterhulp, een nationaalsocialistische organisatie, zijn ambtenaren daartoe ook opriep en hen vroeg om ook financieel en anderszins daaraan bij te dragen.

Zowel Romijn als Raymund Schütz constateerden tijdens hun respectieve onderzoeken dat dossiers van belangrijke personen uit die tijd op onverklaarbare wijze in archieven ontbraken.

Egbert Ottens 2 november 2022

Ben Leek

Dank, beide heren, voor deze boeiende toelichting over de moeizame arbeid en het vele onderzoekswerk dat verricht is. Dat historisch onderzoek nooit klaar is en dat nooit álle archieven geraadpleegd zijn is een gegeven waar wij ons bij moeten neerleggen.

In dat kader, dames en heren, verwees ik bij mijn openingswoorden naar de bijzondere plek waar wij ons bevinden, het voormalige stadhuis van de gemeente Hoorn. Hier bevond zich uiteraard ook de burgemeesterskamer, waar het bureau stond van burgemeester Leemhorst.

Bij zijn afscheid in 1949 wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd werd te zijner ere namens de gemeente Hoorn een glas-in-loodraam als afscheidscadeau aangebracht in het raam van zijn werkkamer. Sinds de restauratie van de voorgevel van dit gebouw in de jaren 1902-1904 was deze traditie ontstaan.

Johan Kerkmeijer, tekenleraar en oprichter van de vereniging Oud Hoorn, tekende voor het ontwerp: een feniks die oprijst, onder de vleugels een wapenschild als een soort van ei, waarop een voorzittershamer is afgebeeld. Daaronder als motto drie Latijnse woorden ‘fortiter sed suaviter’.

‘Sterk en zacht tegelijk’ luidt de vertaling op bladzijde 111, voorzien van een fraaie illustratie in kleur, in het vandaag te presenteren boek. Een goede burgervader dus, die ook de voorzittershamer met vaardige hand wist te hanteren.

Maar wat betekenen die drie woorden ‘fortiter sed suaviter’ nu precies? Als Latinist kan ik het niet nalaten hier iets meer over te zeggen.

Grote Latijnse schrijvers als Cicero en Quintilianus, beiden kenners van de regels van de welsprekendheid, gebruikten deze combinatie van woorden al

en hetzelfde is het geval in de Latijnse vertaling van het Bijbelboek Wijsheid.

Later, rond het jaar 1600, zal de vierde generaal van de orde van de Jezuïeten, de Italiaan Claudio Aquaviva, dezelfde tekst als een dwingende eis opnemen in het handboek voor zijn ondergeschikten.

Hij maakte daarbij bovendien nog eens duidelijk dat de betekenis moet worden opgevat als ‘fortiter in re et suaviter in modo’, streng wat de principiële kant van de zaak (re) betreft, soepel in de manier waarop (modo) de regels worden toegepast.

Velen hebben dit motto in hun wapen opgenomen, o.a. de Duitse staatsman Bismarck en de Nederlandse adellijke familie Van Waning, die 'sacht als 't kan, hart als 't moet' onder haar wapen liet zetten. Maar bij gebrek aan overgeleverde bronnen weten wij niet of Hendrik Carel Leemhorst zelf voor deze tekst gekozen heeft. Wellicht weerspiegelt dit wapen het beeld dat de gemeente Hoorn van hem wilde laten voortleven of is het gewoon een idee van Johan Kerkmeijer geweest.

Voor ons blijft de vraag of genoemd motto de inhoud van de lading dekt, of dat goede voornemens wellicht niet helemaal zijn nageleefd. Op het gebied van het onderzoek naar de relatie tussen dit cadeau van de gemeente Hoorn en het door historici geschetste beeld van burgemeester Leemhorst ligt dus volgens mij nog wel wat terrein braak.

Dames en Heren, ik ben benieuwd welke invalshoeken onze volgende spreker, Martin Menger, ons gaat laten zien bij de vraag hoe je dilemma's bij het thema 'goed of fout' tegemoet kunt of moet treden.

Martin Menger, journalist NHD

Eerst het vreten, dan de moraal. Oud gezegde van Bertolt Brecht, actueler dan ooit. Heel wat inwoners van deze regio kregen met die realiteit te maken, tussen 1940 en 1945. Terugkijkend merk je aan de naspeuringen in dit boek dat de meeste betrokkenen aanvankelijk stil worstelden met het schimmige gebied tussen opportunisme en pragmatisme. De ene leek loyaal aan de bezetter, de andere maakte er het beste van.

Pas wanneer het perverse systeem van het fascisme voelbaar wordt, begint het volk te morren. In de winter van 1941 ontstaat de februaristaking, het enige massale verzet tegen de jodenvervolging in bezet Europa. Daarna hield het op. Te gevaarlijk, want de repressies logen er niet om. Wat bleef, was het echte verzet.

Goed of fout; Lou de Jong (die van het kilo's wegende het Koninkrijk der Nederlanden in WO2) kwam tot de slotsom dat maar een klein deel van de Nederlanders echt goed was geweest. Vergelijkbaar was voor hem het aandeel van Nederlanders dat ingrijpend fout is geweest. Ook klein. De Jong had volgens mij geen zicht op de stille meerderheid. En die had ook honger. En ook daar vertoonde het eigen geweten wel eens slijtageplekken.

Het begrip 'goed en fout in de oorlog' was in ons gezin thuis ook een beladen term. Fout? Dat waren de mensen die actief meededen met de nazi's. Gemotiveerde jodenhaters, Landwachters die het heerlijk vonden onderduikers aan te geven. Die anderen, dat waren de sukkels. Netjes als de bezetter daarom vroeg. Gezagsgetrouw, vooral. Churchill zei het al eens: „ oorlog is een catalogus van blunders...”

Mooi is in dit verband dat in 1990 het boek 'Verzet in West Friesland' verschenen. Het registreert vooral de organisatie en belevenissen van het verzet. Maar over het verraad bijna geen woord. Ik snap dat wel: veel betrokkenen leefden toen nog. Die morele grens heeft heel veel mensen hoofdpijn gegeven. Tijdens de oorlog en vooral daarna.

Want ook 68 jaar later doet deze oorlog nog pijn. Dat komt volgens mij omdat de schaamte heel diep zit, en kennelijk overdraagbaar op een jongere generatie is. Ten onrechte. Ik heb makkelijk praten, met twee ouders die in het verzet hebben gezeten.

Was die andere kant dan echt zo slecht? Het was de groep sukkels, de gemakzuchtigen die latent antisemiet waren, pro-Duits tot dat de oorlog een wending nam. Pakweg dertig jaar nadat de

moffenmeiden werden kaalgeschoren en geslagen, stonden soms dezelfde weifelaars van het laatste moment op met het idee om een verzetspensioen aan te vragen.

Grote kans dat ze na al die jaren bij een kleine kern van bewezen verzetslieden door de ballotage moesten komen. Mijn ouders werden hiervoor vaak benaderd. Zij moesten dus ook op dat moment alsnog een oordeel geven over goed en fout. Pas achteraf kan in de beslistheid en kortafte stelligheid van m'n ouders begrijpen. Maar dit was geen afrekening. Het was een bittere herinnering aan de blijvende lafheid van zovelen.

En nu terug naar Hoorn. Des te beter dan Egbert Ottens en Raymund Schutz juist dat thema in de vorm van een boek konden en durfden te gieten. De stad leert zijn eigen historie kennen. Jan Blokker schreef dat al eerder eens op: „ Geschiedenis is niet wat er gebeurd is, geschiedenis is wat de mensen zich herinneren.”

De auteurs van dit boek hebben de herinnering van de stad Hoorn opgefrist, gelukkig maar. Zolang we de moed hebben de vervaagde morele grens tijdens de oorlogsjaren te beschrijven en te benoemen, doen we eer aan alle slachtoffers en aan de mensen die er nu over willen nadenken. Sommige waren destijds goed. Anderen een sukkel. En anderen echt fout.

Ben Leek

Dan is het nu het moment gekomen om aan de beide hoofdpersonen, de auteurs, te vragen het eerste exemplaar van hun boek te overhandigen aan Jan Nieuwenburg, de burgemeester van Hoorn.

Aanbieding van het boek Niet echt fout, wel omstreden aan de burgemeester door Egbert Ottens

Bij de presentatie van mijn boek over Hoorn in de Tweede Wereldoorlog, verzorgde Raymund Schütz een inleiding over het notariaat in en na de oorlog en de Joodse eigendommen die door de bezetter waren gestolen. Het was niet meer dan logisch dat men, na het gemeenteraadsbesluit om ook in Hoorn onderzoek naar het Joods onroerend goed te doen, bij hem uitkwam. Verrast was ik dat vanuit de gemeente werd geopperd dat hij en ik het samen zouden uitvoeren. Raymund met zijn kennis van het onderwerp en de ingang in nationale archieven, ik wat meer op de hoogte van de situatie in Hoorn. Een vruchtbare en vriendschappelijke samenwerking kan ik achteraf stellen.

In vergelijking met andere onderzoeken, waar hele teams op zijn gezet en men zich meestal beperkt tot de rol van de gemeente, lukte het ons niet alleen het optreden van de gemeente tegen het licht te houden, maar kon het onderzoek ook worden verbreed naar de lokale infrastructuur die dit ontrentingsproces mogelijk maakte: eigenaren, oorlogskopers, notarissen én de gemeente.

Bij toeval stuitte we op het archief van de gemeenteontvanger dat, als de overheidsrichtlijnen gevolgd waren, gewoon was vernietigd. Zo wisten we met zekerheid dat Joodse eigenaren of hun erfgenamen na de oorlog niet zijn opgehadeld met achterstallige betalingen van gemeentelijke lasten en canons. In het Haagse vond Raymund het verslag van de Alkmaarse notaris Roos, die als toezichthouder op het rechtsherstel was aangesteld. Aan zijn rapportage ontleenden we de titel van onze rapportage 'Blindheid voor eigen tekortkomingen'. Het verwijt gold de in 1942 verworven Bossupanden aan de Slapershaven. Het is uiteindelijk goed gekomen. Omstreden was de houding van de gemeente in deze zaak aanvankelijk wel.

Het tweede deel van het boek van vandaag gaat over mijn speurtocht naar burgemeester Leemhorst. Voor mijn eerdere boek regelde burgemeester Nieuwenburg dat ik Leemhorsts nog vertrouwelijke personeelsdossier in Haarlem mocht raadplegen. Ik was namelijk met een aantal onbeantwoorde

vragen blijven zitten. Het werd een complexe puzzel, zoals in de monografie te lezen valt. Niet alle vragen konden worden beantwoord. De conclusie Niet echt fout, wel omstreden, blijft echter staan.

Afgelopen zondag sloot advocaat Knoops zijn betoog voor rechtenstudenten in College Tour af met de opmerking dat zelfs de meest onwaarschijnlijke scenario's kunnen kloppen. Een les niet alleen voor juristen, ook voor historici.

Burgemeester Nieuwenburg, beste Jan, ik ben blij dat wij deze publicatie als eerste aan jou mogen overhandigen. Met alles wat vandaag de dag op jouw pad en dat van de gemeente komt, is het goed dat ook aan onderzoeken zoals dit ruimte wordt geboden.

Met dank voor het in ons gestelde vertrouwen bied ik je hierbij het resultaat aan.

Burgemeester Jan Nieuwenburg

Bij de overhandiging boek "Niet echt fout, wel omstreden".

Zojuist hebben we interessante verhandelingen gehoord van Raymund Schütz en Egbert Ottens over totstandkoming van het boek. Daarna de dilemma-schets van Martin Menger over 'goed en fout'.

Al eerder kreeg ik de concepttekst van 'Niet echt fout, wel omstreden' in handen, waardoor ik het lezen kon en dank nú voor het krijgen van het eerste exemplaar.

Het boek bevat zeer interessante en leerzame bijdragen die een goed beeld geven van het optreden van de overheid in oorlogsjaren. Het onderzoek naar het handelen (en wandelen) van mijn verre ambtsvoorganger Leemhorst maakt aan de ene kant duidelijk in welke spagaat overheidsdienaren in die moeilijke jaren verkeerden.

Anderzijds wordt een antwoord gezocht op de vragen over zijn optreden die tijdens en ook na de Tweede Wereld oorlog zijn gerezen. Ik laat het oordeel daarover aan de lezer, zoals Egbert Ottens ook doet.

Het onderzoek van Egbert zoals andere eerder verschenen werken gedetailleerd en arbeidsintensief geweest. Beste Egbert, je hebt hiermee wederom een belangrijke bijdrage geleverd aan de geschiedschrijving van onze stad, tijdens en na WO. En hulde daarvoor!

Archieven werden geopend. Er zijn nog best vragen die bij openbaarmaking van andere archieven wellicht nog antwoord krijgen, zoals de bijzondere band die mijn voorganger mogelijk had met Juliana, in het persoonlijk archief dat pas in 2054 openbaar wordt....

Over de uitkomsten van het zojuist in boekvorm gepresenteerde onderzoek valt natuurlijk veel te zeggen. Over de positie van een burgemeester in oorlogstijd. En ná oorlogstijd: het land moest toch weer snel worden bestuurd, zoals je ook beschreef.

En over de positie van de burgemeester in ons staatsbestel. Vroeger beslist meer dienstbaar aan de Koning. Nu is de burgemeester primair dienstbaar aan zijn gemeenschap en is zijn positie al snel onhoudbaar als het hem aan draagvlak ontbreekt. Zowel bij zijn gemeenschap als ook bij een steeds kritischer geworden en geëmancipeerde gemeenteraad en in het college van B&W.

Wie met de ogen van het heden naar het verleden kijkt, loopt het risico door een sleutelgat te kijken. Een goed voorbeeld is het verhaal over de Benningbroekse notaris Noot.

Wie alleen op basis van de informatie uit de Duitse Verkaufsbucher een oordeel zou willen vellen over zijn handelen, kan zomaar concluderen dat hij actief aan de onteigening heeft meegewerkt. Hij kon wellicht niet anders, zoals blijkt uit het proefschrift van Schütz over de opstelling van het

notariaat in de oorlog. De meeste notarissen voerden lijdelijk hun wettelijke taak uit. Over zijn gedwongen rol in dat proces had hij afspraken met collega's gemaakt, blijkt het onderzoek van Ottens en Schutz, waarmee hij van blaam is gezuiverd.

En blijft een feit dat we ook Leemhorst niet meer naar zijn eigen handel en wandel kunnen vragen. Wat heeft hem nu echt bewogen om drie jaar weg te zijn? Weg uit Hoorn.

Dit boek onderstreept hoe dan ook het belang van een open, integere en zorgvuldige overheid die er voor alle inwoners is. Altijd. En dat we bij het waarborgen van de belangen van de gemeenschap nooit de belangen van het individu uit het oog mogen verliezen. Dat gold toen. En dat geldt nu.

Ook in deze tijd is dat onverminderd relevant. Ik dank de Publicatiestichting Bas Baltus voor de uitgave van dit boek, waarin gemeente, Oud-Hoorn en Stadherstel samenwerken. Dank dat u er was, vandaag.

Ben Leek

Dank u wel voor uw mooie woorden en voor het historische kader waarbinnen u het belang en de reikwijdte van dit boek heeft geplaatst.

Na dit dankwoord van de burgemeester is het nu tijd voor een gezellig samenzijn. Maar eerst moet ik nog even een omissie rechtzetten: ik ben vergeten te vermelden dat dit boek in prettige samenwerking met de uitgeverij Sprintprint tot stand is gekomen.

Ik dank u allen hartelijk voor uw geduld en uw aandacht en wens u nog een prettige voortzetting van deze middag.